

ԶԱՅՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

«ՀԱՅՆ» ՀԱՅՐԵՆԱԿԱԿԱՆ-ԲԱՐԵԳՈՐԾՎԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐՁ

Անվար

Այս տարի՝ օգոստոսին, լրացավ «Զայն համշենական» թերթի 10-ամյակը: Նրա հոբեյանական համարում (2014, N 7-8) տպագրել էինք ընթերցողների գնահատանքի և բարեմաղթանքի խոսքերը, բայց խմբագրությունը շարունակում է շնորհավորանքներ ստանալի, ուստի որոշեցինք դրանք ևս հրատարակել: «Զայն համշենականի» հոբեյանին են անդրադեռ նաև մի շարք լրատվամիջոցներ ու թերթեր՝ «Զարթօնք», Բեյրութ (24 օգոստոսի, N 179), «Գոլոս Արմենիի» (11 հոկտեմբերի, N 108), «Գրական թերթ» (17 հոկտեմբերի, N 33), «Հայ զինվոր» (23-29 հոկտեմբերի, N 41), «Իրատես de facto» (24-27 հոկտեմբերի, N 66): «Գրական թերթից» արտատպում ենք Երևանի Ս. Հերացու անվան աետական բժշկական համալսարանի հայոց լեզվի դասախոս, արձակագիր Աշոտ Ավետիսյանի հոդվածը:

ԹԵՐԹԸ Ի ՊԱՏԿԵՐԻ ՅՈՒՐՈՒՄ

Լրացավ «Զայն համշենական» թերթի 10-ամյակը: Այսօր թերթը հրատարակել է, որ «Զայն համշենական»-ի պես մի թերթը ծանր խնդիր է, մասնավաճան նյութական բավարար բազայի և աշխատակիցների բացակայության պայմաններում: Եզր 10 տարի շարունակ լուր ու անտրունոց այդ գործին է լծվել մեր օրերի ազգապահպանության և բանահակաչության նվիրյալներից մեկը՝ Սերգեյ Վարդանյանը:

Sասնամյակներ առաջ, երբ գրքերում կարողում էի Սրբանածյանի, Լալայանի և մեր նյութ Երախտավորների անունները, նրաք իրենց գրի առաջ հերթարակասպելների հերոսների պես ինձ անիրական էին թվում, իսկ նրանց մարդկային տեսակը՝ ժամանակի հոլովույշի մեջ այլևս չկրկնվող:

Ի՞նչ ինձնայի, որ տարիներ անց այդպիսի մեկի ընկերությունը պիտի վայելմ: Գործի թերունով կամ անարիթ երթեմն-երթեմն պիտի հանդիպեմ նրան, միշտ անբաժան պայուսակը պիտի բացի:

- Թերթի նոր համարը տվելի եմ թեզ:
- Մի շաբաթ առաջ խոփայում էի:
- Արխագիշայից հյուր ունեմ:

Ի՞նչ ինձնայի, որ յթանասունականների սկզբի հիպահական հովերով տարված, ամեն ինչ հեծնող, անտվոր ու ալոգիկ մտքերի և բառախաղերի վրա ջանքն ու երևակայությունը վատնող Մանկավարժականի ուսանողը, գիտության և արվեստի գերժամանակակիցներից մարզերը թողած, խորանալու էր մեր օրերում գրեթե անտեսված, փառք ու դրամ չենոր գործի մեջ:

Խորացավ, այն է ինչպես:

Ինչին ծեռք զարկեց՝ հայտնագրություն եղավ գոնե սովորակայիրի համար: Սովորականի իր սուլ միջոցներից կուպեկ-կուպեկ հետ գցեց, գնաց Արխագիշա, Կրասնոդար, Սովորովու, Ղրիմ, Սիցին Ալիա, Պամիր՝ հայության մոռացված թեկողները գտնելու: Ուր է, թե դժվարությունը միայն նյութականի պակասը լիներ: «Ծ համայն էր պատահում, որ մի տեղացի այլազգի թռչակառու կոմունիստ կամ ցածրաստիճան կուսակցական, տեղական պաշտոնյա իր պարտը էր համարում ստուգել իմ փաստաթերթը, տնտել, թե ինչու են եկել, ինչու են միայն հայ երեխաններին լուսա-

կարում, ինչ նպատակով եմ գրի առնում Մեծ եղեցը տեսածների հուշերը, ովքեր են ինձ ուղարկել: Պատահում էր, որ արգավոր էին արած լուսանկարները»:

1982-ին «Գրարուն» ամսագրում տպագած նրա ուղեգործության մի հատվածը՝ «Համշենցիները՝ ծանոթ և անծանոթ», լայն արձագանք ունեցավ ոչ միայն Հայաստանում և Սփյուռքում, այլև ազգային հարցերը շրջանցող խորհրդային գերատեսչությունների գրասենյակներում: Հայության գրեթե մոռացված մի հատված հայտնվեց համազգային ուշադրության կենտրոնում: Իսկ աետական մարմինները ուղարկել են կարևոր գործնական քայլ արեցին՝ մանկավարժներ պատրաստել Կր-

խագիայի և Կրասնոդարի հայկական դպրոցների հանար:

Դա սկիզբն էր: Բանասերների, պատմաբանների, ազգագրագետների համար խոպան տարածը էր, նյութը՝ անհասնում: Կարելի էր նստել, և մի քանի ամիս հետո դիսերտացիան պատրաստ կիներ: Բայց կոչում ստանալը Սերգեյ Վարդանյանի նպատակը չէր: Բանահյուսական ու ազգագրական մասունքները փրկել էր պետք, և նա շտապում էր (մեկ տարի առաջ Հայաստանի և ներքին Սփյուռքի երեխանների կողմից գրի առաջ հերթաքանության մեջ կազմել ու դրամատարակել):

Եվ ոչ միայն բանահյուսական մա-

Փողոց խոհիա քաղաքում:

սունըները: Ինչոր տեղից տեղեկացել էր, որ Սիցին Ալիայում և Պամիրում աքտորյալ համշենցիներ են ապրում: Գնաց նրանց, և հանդուգն միտքը՝ նրանց մի մասին տեղակիութել Հայաստան, իրականություն կիսառնար, եթե երկրի քաղաքական կացությունը չփոխվեր:

Քաղաքական վիճակի փոփոխությունը բազում լավ ու վատ բաների հետ հեշտացնեց թուրքիա գնալը, բացեց բուն Համշենի ձմանին:

Սերգեյ Վարդանյանը քանից ավելի հայախոս ցոյն գտավ միայն Արդիունի նահանգում: Գնաց, եկավ, հետաքրքրվեց, տնտեղեց, գրի առավ, նկարեց ու ձայնագրեց համշենցուն իր պապենական հողում: Հընթաց շարունակեց ուսումնասիրել նրա նիստուկացը, եղան ու հեքիաթը, ծեսն ու հավատալիքը, դեպի դարերի անհյուսությունը գնացող բարի արմատը, տեղանունը: Վրդյունքը ստվարածավակալ մենագրությունը եղավ այսպիսունը Երականի համշենահայերի բարբառ:

Սակայն այդ գիրքը, ինչպես նաև բազմաթիվ հովված-ուսումնասիրությունները բավարար չէին (դրանք կարողում էին հիմնականում խնդրով հետաքրքրվողները): Հարկավոր էր գործուն, կենդանի մի միջոց՝ Համշեն-Հայաստան և հետադարձ կապն ամրացնելու համար: Եվ ծնվեց թերթը ուսենալու գաղափարը:

Գիտնականի, գրողի և հրապարակախոսի իր բազմաշնորհ տաղանդով Սերգեյ Վարդանյանը նիայնակ լծվեց այդ գործին:

2004թ.-ից իրատարակվող «Զայն համշենական» թերթը դարձավ այդ գործուն կապը: Դժվարանում են որոշել թերթի բնույթը՝ ազգագրական, հասարակական-քաղաքական, պատմաբանասիրական, թե՝ գեղարվեստական: Ամեն ինչ կա: Ծայրից ծայր կարդացվող, այդ թերթի ամեն մի համարը մի նոր բան է ավելացնելու եղանակն, մի նոր շերտ բացում, մի նոր երանգ ու շունչ կամաց-կամաց վերականգնելով մեր երեխի ամբողջականությունն ու միայնական հայացքով ապագային նայելու մեր կորսավակարությունը:

Իսկ դա բոլորիս ուզածն է:

ԱՇՈՏ ԱԿԵՏԻՍԻՑԱՆ

«Գրական թերթ» պրտանց շնորհավորում է տասնամյա «Զայն համշենականին» և ցանկանում երկարակեցներուն լրագրողական դաշտում:

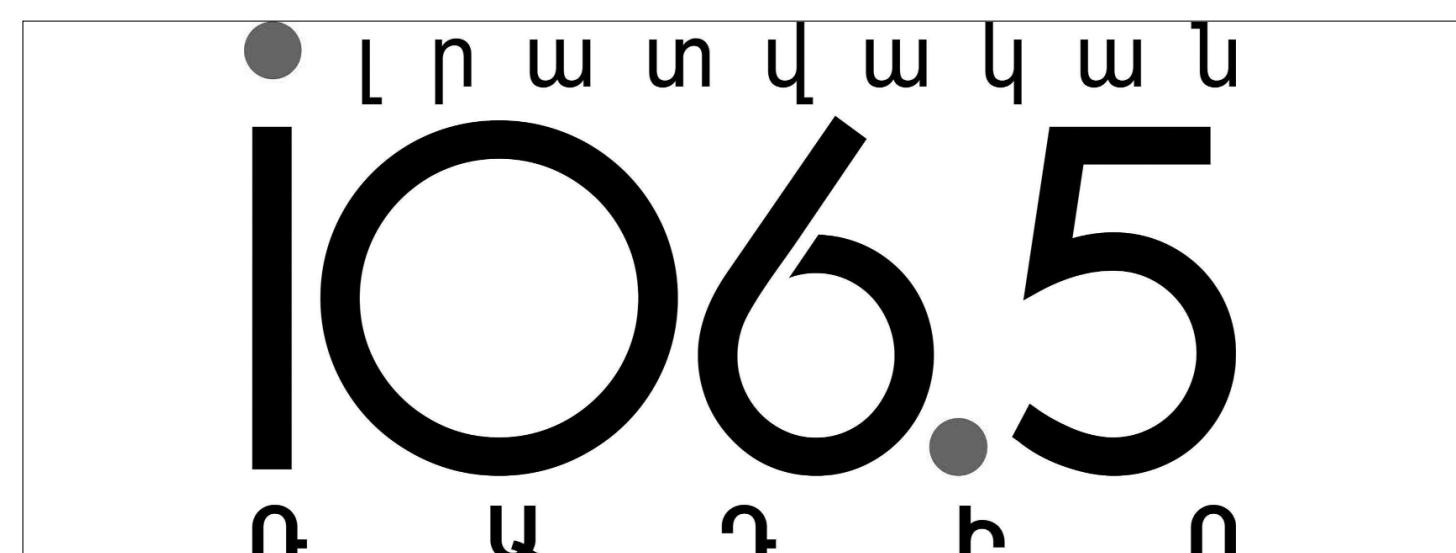
«Գրական թերթ», 2014թ., հոկտեմբերի 17, N 33:

2013թ. մայիսի 6-ին FM 106.5 հաճախականությամբ առաջին անգամ սկիզբեց «Լրատվական ռադիոյի» «Համշենական գրուցարան» հաղորդաշարը, և արդեն մեկուկես տարի է ունկնդիրները լսում են «Լրատվական ռադիոյի» ծրագրերի տևողեն Գարեգին Խումարյանի, հաղորդաշարի թողարկման խմբագիր Հայկուի Մինասյանի և հաղորդաշարի հեղինակ Սերգեյ Վարդանյանի ձայնը: Այս ընթացքում ռադիոն ունկնդիրները հարյուրավոր դրվատալից կարծիքներ են հայտնել ու համացանցում գրել: Հեղինակների աշխարհագրությունը շատ մեծ է, ոչ միայն Հայաստան, Սև ծովի ափազանի երկրներ, այլև Ավստրալիա ու Ամերիկա, Լատինական Ամերիկա ու Կանադա: Բայց առաջին անգամ է, որ ռադիոլսորից ստանում ենք նամակ, այն է տաղանդավոր բանաստեղծից, ուստի որոշեցինք այն ներկայացնել մեր ընթերցողներին:

Հիցեցնեմք, որ «Համշենական գրուցարան» հաղորդաշարը կարող էք լսել յուրաքանչյուր չորեքշաբթի՝ ժամը 17.20-ին և ինչպարբ` ժամը 13.20-ին:

նույնքան պարզ ու հակիրծ պատասխան: «Մենք հայի ինկ» (Մենք հայ ենք):

Սակայն նոր հարցեր առաջացան, երբ են դպրոց հաճախեցի և առաջին անգամ առնչվեցի գրական հայերենի հետ: Դա մի այնպիսի անակնկալ էր

նաև, որպեսզի կարողանամ ընթերցողներ գտնել, իմանալ նրանց կարծիքը գրածներիս մասին, գրանցվեցի համակարգչային «ֆեյսբուք» սոցիալական անգամ առնչվեցի գրական հայերենի անցում: Եվ այսուեղ ոչ միայն զարմացա, այլ մինչ այդ չտեսնված ու չզգաց-

գին ու գործին նվիրված մի մարդ, բանասեր ու հայագետ Սերգեյ Վարդանյանը, որը երեսունինգ տարի է զբաղվում և համշենահայերի խնդիրներով, լուսաբանում է նրանց կյանքն ու կենցաղը, պատմությունն ու մշակույթը:

ԻՆՁՆՈՒԹՅՈՒՆ

ինձ համար (և ոչ միայն ինձ), որ չէի կարողանում ընթերնել, թե ինչպես է «հայություն» (հայը) կարողանում խոսել երկու տարրեր լեզուներով, որոնք են ինձ համար իմ խոսած «Համշենի բարբառն ու գրական մայրենիս...»

Անցան տարիներ: Ես տիրապետեցի իմ գրական հայերենին նույնքան լավ, որքան իմ բարբառին: Սակայն մի ինչ-որ աներևույթ ներքին հոգեբանական խոչընորոտ կար, որ կարծես արգելափակում էր ինձ, որ ես ցանկացած տեղում, առանց այլայլության, օգտագործեմ իմ բարբառը և չամաչեմ դրա-

Հայկուի Մինասյան

Ս. Վարդանյան

Ե՞րբ է երեխան առաջին անգամ առնչվում իր ազգապատկանելության հետ:

Այն, երբ նրա հետ սկսում են խոսել ոչ այն լեզվով, որով նրա հետ ծնված օրից խոսել են նրա ծնողները...

Ես շատ վաղ առնչվեցի դրա հետ: Ու հարցը. «Ո՞վ եմ ես և ո՞ր ազգից» շատ շուտ առաջացավ, քանի որ ծնվել էի Արխագիայում ու մեծանում էի տարբեր ազգերի երեխաների հետ՝ հույների, ռուսների, վրացների, արխազների...

Իմ մանկական պարզ ու միամիտ հարցին. «Պապա, մենք վե՞զ ինկ» (հայրիկ, մենք ովքե՞ր ենք), ստացել եմ

նից... Գուցե դա այն պատճառվ էր, որ իմ բարբառով խոսելիս իմ հայաստանցի ընկերներն ինձ չէին հասկանում: Ավելին սկսում էին ծիծաղել...

Եվ իմ մեջ առաջանում էր մի չպատճառարանված թերարժեքության զգացում, այնքան, որ ես իմ ընտանիքի անդամների հետ անգամ սկսեցի խոսել ոչ թե իմ բարբառով, այլ արևմտահայերենով, քանի որ իմ ամուսինը «ախսպառների» զավակ էր...

Սակայն, կյանքը ցույց տվեց, որ ոչ մի լեզու կամ բարբառ չի կարող ավելորդ կամ, առավել ևս, անհմաստ ու ծիծաղելի լինել...

Արդեն հասուն տարիքում ես սկսեցի ստեղծագործել գրական հայերենով, և

Գարեգին Խումարյան

Հայաստանում լույս է տեսնում նաև «Ջայն համշենական» թերթը, որի խմբագիրն է նա արդեն տասը տարի:

Ու ես չխապատեցի ծանոթանալ և իմ երախտագիտությունը հայտնել նրան:

Ամենահետաքրքիրն իմ այս հայտնագործության մեջ այն էր, որ ինձ թվում երես են ծնվել ու մեծացել եմ համշենական ընտանիքում, ուրեմն ամեն ինչ գիտեմ մեր մասին:

ՍԵՐԳԵՅ ԿԱՐԴԱՆՅԱՆ
ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության
ինստիտուտի գիտաշխատող

ԲԱՆԱՀՀՅՈՒՍԱԿԱՆ ՆՇԽԱՐՆԵՐ

ՆՈՐ ԳՐԱՋՈՒՄՆԵՐ ԱՐԴՎԻՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ ԲՈՐՉՔԱ ՔԱՂԱՔՈՒՄ

Ասացող Զելիխա Քորիսմազը:

ԱԴ ՑԱՆԵԼԸ

(թարգմանություն)

Սաքրիյալցինե՞ր են, բաշ-համշենցինե՞ր են, չգիտեմ, երկու եղբայր արտում աղ են ցանում: Աղը ցանում են, աղը հորի մեջ հալվում է, գնում: Աղը չի ծլում: Աղը որ չի ծլում, ասում են. «Գնանք արտում հսկենք»:

Գնում են, հսկում են: Մեկ եղբայրը այն կողմում, մեկը այս կողմում կանգնում են, հսկում են: Մորեխն էլ ցաւկում է, նրանցից մեկի ձակատին է նստում: Այս կողմինն էլ, որ մորեխին սպանի, կրակում է:

Մորեխն էլ, մարդն էլ մեռնում են:

- Մեկը ծեզանից գնաց, մեկն էլ մեզանից գնաց, - ասում է եղբայրը:

Ասացող Հաջեր Քորիսմազը, ք. Բորչքա, 2014թ.:

1. Բնագրում «նեգեքի գու», նշանակում է «կպչում է»:

2. Բնագրում՝ ջամկնիվա - նշանակում է մզկիրն ի վար, այսինքն՝ ներքն, դեպի կրելու):
3. Բնագրում՝ թրաֆի, այդպես է կոչվում ռամազանի օրերին ժ. 20-22-ը արվող նամազը:

ԱԴ ՑԱՆՈՒՅՆ

Սաքրիյալցի՞ք ին թա, բաշ-համշենցի՞ք ին թա, չքիտիմ, երգու ախապար արդին աղ ցանի գուն: Աղը ցանի գուն, աղը հորի մէչէ հայի գու, գէրաք: Աղը ծըլի չի: Աղը ծըլի չի անա. «Էրթաք արդին բէդ էնիք», - գասին:

Գէրաքն, բէդ գէնին: Մէդ ախապար ինարին, մէգէ խաբին գունզին գուն, բէդ գէնին: Թուսւերչիզն ա թուս թէրչի գու անօցմա մէգ հաղիզին ջազիին նէգեքի գու: Ինախինն ա թուսւերչիզին ցվանի դէյի, գուցքա:

Հէմ թուսւերչիզգէ, հէմ մարթէ մէրնի գուն, գէրաքն:

- Մէգ հաղիզ մէ ցինա քէնաց, մէգ հաղիզ մէ մինա քէնաց, - գասա ախապար:

ԼՈՒՄՆԻԿԱ ԽԱԼԵՍՈՒՅՆ

ՀԵՔԻՅԱՆ

Արդէլէցիք օրուչ փէրնէլէ ջամկնիվա թրաֆի էնուշ գէրաքն: Էրթալէ, մէգ զարմուչ մէ զար: Գարմուչէ մէն անսնէլէ լուսնիկային բէդի մէչէ դէսնու գուն:

- Լուսնիկան բէդէ էնզավ, խալէսիք, - զասին, - լուսնիկան բէդին մէշնա, - զասին, - լուսնիկային մախք աղածա, խալէսիք, - զասին:

Գարմուչան բէդնիվա թուս թէրչի գուն՝ լուսնիկա խալէտուշի:

Ասացող՝ Ոնճիկ Գեղիր,
ծնվել է 1965թ. Արդվինի նահանգի Բորչքայի զավարի Չայլը (Նախկինում՝ Բեղլիվան) գյուղում, հաշվապահ է աշխատում Խովիա քաղաքում:
Գրանդէլ են 2014թ.:

ԱՍԱՑՎԱԾՔ

Ցիուն մէրնուշէ արփացան ելլիթոն:

(Ցիուն մէրնութ գարիից թռու լինի):

Ասացողը բացատրեց, որ «Քախցած մէրնուշան գուշը մէրնուշէ սոյ ա» (Քաղցած մէրնութուց կուշտ մէրնութ լավ է), այսինքն՝ շատակերությունից մէրնութ սովանահությունից լավ է:

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

Քարսանմէ իհավիթ ցէխմնիվէ նէրէցուցի:

(Սի կաթա ձու ծեղնահարկին փակցուեցի):

Աստախնիյէ (Աստղերը)

Զօյէ՝ զախ, քիշէրէ՝ արէնզօխի:
(Ցերեկը՝ կախ, գիշերը՝ հորիզոնական):

Թուրան չէնգէլ

(Ղուրը փակելու մետայա կերիկ)

ԱՌԱՋ

Քախցած արչէ խաղա չի:
(Քաղցած արջը չի պարում):

Քու հարսնէսէ մաղովէ չուր գիյոն ուն:

ԼՈՒՄԻՆ ՓՐԿԵԼՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

(թարգմանություն)

Արդալացիները ծոնմապահության ժամանակ՝ նզկիր՝ նանազ անելու են գնում: Կամուրջով այն կողմ անսնելիս լուսինը գետի մեջ են տեսնում:

- Լուսինը գետն ընկավ, փրկենք, - ասուն են, - լուսինը գետի մեջ է, - ասուն են, - լուսինը մեղք է, փրկենք, - ասուն են:

Կամուրջից գետն են ցատկում լուսնին փրկելու:

1. Բնագրում օրուչ փէրնէլէ - պահքի, ծոնմապահության, ծոնմ պահելու ժամանակ, բառացի՝ ծոնմ բռնելիս:

Տեսարան Բորչքա քաղաքում:

Գլխավոր խմբագիր և համարի պատասխանատու՝ ՍԵՐԳԵՅ ԿԱՐԴԱՆՅԱՆ: Լրատվական գործունեություն իրականացնող՝ «ՀԱՄՇԵՆ» հայենակցական-քարեզրժական հասարակական կազմակերպություն: Հասեցած՝ Երևան-37, Ազատության 2, բն. 8: Հեռախոս՝ (+374+10) 20 21 26: Գրանցման վկայական՝ N 03Ա054979, տրված՝ 26.06.2002թ.: Խմբագրությունը ոչ միշտ է համակարծիք:

“ՀՅԱՅԻ ԱՄՇԵՆԱԿԱՆ” (ГОЛОС ԱՄՇԵՆԻԿԱՅ): Եղեկական գաղտնահարաբերություն: Հայության կամ առաջնահարաբերություն:

Գլ. ռեդակտոր - ՍԵՐԳԵՅ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ: Ամսաթյան հրատակությունը կազմակերպվում է ՀՅԱՅԻ ԱՄՇԵՆԱԿԱՆ Հայության կամ առաջնահարաբերություն հայության կամ առաջնահարաբերություն պատճենաբանություն: Հայության առաջնահարաբերությունը հանդիպելու մասին հայության պատճենաբանությունը կամ առաջնահարաբերությունը հայության պատճենաբանությունը:

“DZAYN HAMSHENAKAN”. Issued from August, 2004. Editor in chief SERGEY VARDANYAN. Tel. (+374+10) 20 21 26, E-mail: dzaynhamshenakan@yahoo.com, www.dzaynhamshenakan.org